

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(повне найменування закладу вищої освіти)

Географічний

(назва інституту / факультету)

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

(назва кафедри)

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Директор / декан М. Д. Заячук
“ 01 ” _____ 2021 року

(для внутрішньо-інститутських, внутрішньо-факультетських обов'язкових та вибіркових дисциплін, які читаються на інших інститутах, факультетах)

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

«Ретроспективна географія з основами етногеографії»

(назва навчальної дисципліни)

обов'язкова

(вказати: обов'язкова / вибіркова)

Освітньо-професійна програма _____

(назва програми)

Спеціальність 106 Географія

(вказати: код, назва)

Галузь знань _____

(вказати: шифр, назва)

Рівень вищої освіти перший бакалаврський

(вказати: перший бакалаврський/другий магістерський)

Географічний
(назва факультету/інституту, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаною освітньо-професійною програмою)

Мова навчання українська

(вказати: на якій мові читається дисципліна)

Чернівці 2021 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Ретроспективна географія з основами етногеографії» складена

(назва навчальної дисципліни)

відповідно до освітньо-професійної програми 106 Географія,
3.02.2017р.

(назва освітньо-професійної програми, код та назва спеціальності, галузь знань: шифр та назва; дата останнього затвердження або внесення змін)

Розробники: Добинда Ірина Петрівна, к. геогр. н., асистент

(П.І.Б. авторів, посада, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджено на засіданні кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

Протокол № 1 від “25” серпня 2021 року

Завідувач кафедри

Рідущ
(підпис)

Рідущ Б.Т.

(прізвище та ініціали)

Схвалено методичною радою інституту / факультету

Протокол № 2 від “1” вересня 2021 року

Голова методичної ради інституту / факультету

Пасічник
(підпис)

Пасічник М.Д.

(прізвище та ініціали)

Погоджено з методичною радою інституту / факультету

(при умові, що читається дана дисципліна на іншому факультеті/інституті)

Протокол № 2 від “1” вересня 2021 року

Голова методичної ради інституту / факультету

Трачак
(підпис)

Трачак
(прізвище та ініціали)

1. Мета навчальної дисципліни: Мета полягає у виявленні об'єкту і предмету дослідження, структури історичної географії та її завдань, історії розвитку і становлення. Простеження особливостей перебігу природно-історичного процесу, загалом і в Україні, зокрема. Характеристика часово-просторових закономірностей заселення і подальшої історичної динаміки території держави від палеоліту і до новітніх часів. З'ясування походження українців на їхніх етнічних землях та появи на них некорінних етносів. Дослідження хронологічної та просторової зміни демографічних показників українського та інших народів, що замешкують землі України.

Основним завданням вивчення дисципліни є теоретична та практична підготовка студентів із наступних питань:

- характеристика науково-методологічної організації історичної географії та її складових;
- ретроспективні особливості розвитку історичної географії та характерні риси її етапів;
- природно-історичний процес як передумова розвитку первісного суспільства, особливості та місце у ньому території України;
- географічний аналіз особливостей заселення й освоєння території України від палеоліту і до кінця XX століття;
- етногенез українців у межах суцільної української території;
характеристика походження та територіального розповсюдження національних меншин в Україні та їхні демографічні показники

2. Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни «Ретроспективна географія з основами етногеографії» у студентів повинні бути сформовані такі компетентності (згідно ОПП):

- **Загальні компетентності:** 1) Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- **Спеціальні (фахові) компетентності:** 1) Здатність встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному на національному рівнях; 2) Здатність оцінювати роль і місце України у сучасному світі, аналізувати і пояснювати особливості просторової організації природи, населення і господарства України

Програмні результати навчання на основі освітньої програми "Географія":

- *Результат ПРН 01.* Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук;
- *Результат ПРН 02.* Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ;
- *Результат ПРН 04.* Аналізувати географічний потенціал території;
- *Результат ПРН 10.* Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні;
- *Результат ПРН 17.* Оцінювати роль і місце України у сучасному світі, аналізувати і пояснювати особливості просторової організації природи, населення і господарства України.

У результаті вивчення дисципліни «Ретроспективна географія з основами етногеографії» студент повинен:

знати:

основні поняття ретроспективної (історичної) географії, особливості, завдання, функції, структуру, методи та часові особливості розвитку; розуміти й аналізувати природно-історичний процес, його чинники і складові; основні особливості залюднення і господарського освоєння території сучасної Української держави; основні поняття теорії походження етносів, аналізувати генеалогію українців та географічні особливості поширення етносів в Україні.

вміти:

характеризувати науково-методологічну організацію ретроспективної (історичної) географії та її складових; виявляти ретроспективні особливості розвитку історичної географії та встановлювати характерні риси її етапів; висвітлювати природно-історичний процес як передумову розвитку первісного суспільства, визначати особливості та місце у ньому території України; здійснювати географічний аналіз особливостей заселення й освоєння території України від палеоліту і до кінця ХХ століття; з'ясувати етногенез українців у межах суцільної української території; дати характеристику походженню та територіальному національним територіальному розповсюдженню національних меншин в Україні та проводити їхню демографічну характеристику.

3. Опис навчальної дисципліни

3.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	1	1	3	90	22	22	-	-	46	-	іспит
Заочна	1	1	3	90	6	6	-	-	78	-	іспит

3.2. Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі						
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Теми лекційних занять	ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. Парадигма історичної географії. <i>Дослідження природно-історичного процесу.</i>													
Тема 1. Науково-методологічна організація ретроспективної географії та її складових	5	2				3								
Тема 2. Історія розвитку ретроспективної географії	5	1				4								
Тема 3. Природно-історичний процес та особливості його вивчення	11	2	6			3								
Разом за ЗМ1	21	5	6			10								
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Географічні особливості заселення й освоєння території України за історичний період часу													

Тема 4. Історико-географічний аналіз взаємодії суспільства і природи в Україні за привласнюючого господарства	15	1	10			4						
Тема 5. Географічні особливості заселення й освоєння території України від початків відтворюючого господарства і до бронзової доби	6	2				4						
Тема 6. Історична географія України від перед скіфського часу і до періоду Русі-України	14	2	6			6						
Тема 7. Історична географія України у XIV-XX століттях	8	2				6						
Разом за ЗМ 2	43	7	16			20						
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 3. Етноси в Україні, територіальні та часові особливості їхнього поширення											
Тема 8. Поняття про етнос та етнічні процеси	8	3				5						
Тема 9. Етногенез українського народу	8	3				5						
Тема 10. Етнічний склад населення України: походження на території держави національних меншин та їхнє географічне поширення	10	4				6						
	26	10				16						
Усього годин	90	22	22			46						

3.3. Теми (ключові питання) семінарських занять

№	Назва теми
1	
2	
...	

3.4. Теми (ключові завдання) практичних занять

№	Назва теми
---	------------

1	Заселення і господарська спеціалізація території Західної України в середньому і пізньому голоцені
2	Центри заселення території Західної України під час середнього і пізнього голоцену
3	Організація заселенського простору Західної України
4	Пересічний час виникнення населених пунктів Західної України

3.5. Теми (ключові завдання) лабораторних занять

№	Назва теми
1	
2	
...	

3.6. Тематика індивідуальних завдань

№	Назва теми/кількість балів
1	...
2	...

3.7. Самостійна робота студента

№	Назва теми/ кількість балів/форма контролю
1	Науково-методологічна організація ретроспективної географії та її складових
2	Часові особливості розвитку ретроспективної географії
3	Природно-історичний процес та особливості його вивчення
4	Історико-географічний аналіз взаємодії суспільства і природи в Україні за привласнюючого господарства
5	Географічні особливості заселення й освоєння території України від початків відтворюючого господарства і до бронзової доби
6	Історична географія України від передскіфського часу і до періоду Русі-України
7	Історична географія України у XIV-XX століттях
8	Етногенез українського народу
9	Етнічний склад населення України: походження на території держави національних меншин та їхнє географічне поширення
10	Класифікація етносів
11	Етнорегіональні особливості України

* ІНДЗ – для змістового модуля, або в цілому для навчальної дисципліни визначається викладачем, з урахуванням специфіки дисципліни.

4. Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни, за умови, що кожна тема повинна бути здана хоча би на мінімальну оцінку. Роботи, які здаються невчасно без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності балів).

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	відмінно
Добре	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Задовільно	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

5. Засоби оцінювання

При вивченні дисципліни «Ретроспективна географія з основами етнографії» рекомендується використовувати такі методи і форми контролю:

1. Для контролю засвоєння лекційного матеріалу: письмові модульні контрольні роботи; поточне тестування; оцінка за індивідуальне навчальне завдання; звіти, реферати; доповіді, участь в дискусії; есе, участь в онлайн-дискусії та коментування електронних навчальних матеріалів, інші види індивідуальних та групових завдань; підсумковий тестовий іспит.

2. Для контролю і оцінювання практичних робіт: практична перевірка і оцінювання кожної практичної роботи; презентації результатів виконання завдань.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- реферати;
- графічні роботи;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- контрольні роботи.

6. Форми поточного та підсумкового контролю

З навчальної дисципліни навчальним планом передбачена форма контролю – **тестовий іспит.**

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль знань студента. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та інших видів занять, самостійної роботи і має на меті перевірку рівня підготовленості

студента до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль проводиться задля оцінки результатів навчання на завершальному етапі.

Загальна кількість балів, яку студент може отримати у процесі вивчення дисципліни впродовж семестру, становить 100 балів, з яких 60 балів студент набирає при поточних видах контролю і 40 балів – у процесі підсумкового виду контролю (іспиту).

Кількість балів за кожний навчальний елемент виводиться із суми поточних видів контролю. Кількість балів за змістовний модуль дорівнює сумі балів, отриманих за навчальні елементи даного модуля. Максимальна кількість балів складає: за 1 модуль – **15**; 2 модуль – **15** балів; 3 модуль – **15**, практичний модуль – **15**.

Студент, який набрав впродовж нормативного терміну вивчення дисципліни 60 балів та виконав навантаження за всіма кредитами, має можливість не складати іспит і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку або складати іспит заради підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною. Якщо студент набрав менше 35 балів, він не допускається до складання іспиту.

Підсумкова оцінка за навчальну дисципліну, з якої складається іспит, виводиться із суми балів поточного контролю за модулями (до 60 балів) та модуля-контролю (іспиту) – до 40 балів. Відповідно до вимог Болонської угоди проводиться місцева (національна) шкала визначення оцінок і шкала ECTS. Для їх порівняння використовується вищенаведена таблиця.

Студент, який не отримав позитивні оцінки за підсумками роботи над кожним модулем, вважається не атестованим та не допускається до складання іспиту. Допущеним до складання іспиту студент може бути лише у разі відпрацювання всього матеріалу, передбаченого навчальним планом у повному обсязі, або тієї частини навчального матеріалу, за який отримано незадовільну оцінку, або за яким він не атестований.

Облік успішності за формами поточного контролю знань за трьома модулями в межах академічних груп проводиться за такими видами роботи студента:

- комп'ютерне тестування,
- письмове визначення основних понять,
- контрольні роботи, самостійні роботи,
- виконання практичних робіт.

Для здійснення контролю знань студентів викладач заповнює журнал, де вказуються оцінки за кожний навчальний елемент. Журнал зберігається у викладача. За модулями заповнюються відомості рубіжного контролю, які подаються і зберігаються на кафедрі.

1. Порядок проведення іспиту

1.1. З навчальної дисципліни «*Ретроспективна географія з основами етногеографії*» проводиться семестровий тестовий іспит. Кожен зі студентів отримують білети, що містять 24 тестових питання з дисципліни, а саме: 13 питань на 1 бал, 6 питань на 2 бали і 5 питань на 3 бали.

1.2. У випадку незгоди студента з отриманою в результаті письмового іспиту оцінкою відбувається його усна відповідь. В процесі цього студентом можуть бути задані додаткові питання.

2. Критерії оцінювання відповідей

Оцінкою «А» оцінюється відповідь за умови набору студентом за всі тестові питання 90 і більше балів. Відповідь оцінюється на «В» у випадку, коли студент за всі тестові завдання отримує 80-89 балів. Студент отримує категорію «С», коли його доробок за тестові питання сягатиме 70-79 балів. Якщо відповідь на тестові завдання лежатиме у межах 60-69 балів, то такий студент буде кваліфікований на «D». Відповідь оцінюється на «Е» за умови отримання студентом 50-59 балів. В усіх інших випадках, коли студент набирає за тести менше 50 балів, відповідь оцінюється на «Fх».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота											Сума	
Змістовий теоретичний модуль №1			Змістовий теоретичний модуль № 2				Змістовий теоретичний модуль № 3			Практичний модуль		Іспит
Н.Е.1.1	Н.Е.1.2	Н.Е.1.3	Н.Е.2.1	Н.Е.2.2	Н.Е.2.3	Н.Е.2.4	Н.Е.3.1	Н.Е.3.2	Н.Е.3.3			
5	5	5	4	4	4	3	5	5	5	15	40	100

7. Рекомендована література

1. Анненков В.В. Новые горизонты зарубежной исторической географии / В.В. Анненков // Изв. АН СССР. Серия геогр. – 1983. – № 2. – С.109–117.
2. Анучин Д.Н. Рельеф поверхности Европейской России в последовательном развитии о нем представлений / Д.Н.Анучин, А.А. Борзов // Рельеф Европейской части СССР. – М.: Гос. изд-во географ. лит-ры, 1948. – С. 35–147.
3. Арский Ф.Н. Страбон /Ф.Н. Арский. – М.: Мысль, 1974. – 72с.
4. Археология Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 1. – 568 с.; 1986. – Т. 2. – 592 с.; 1986. – Т. 3. -576 с.
5. Баран В.Д. Походження слов'ян / В.Д.Баран, Д.Н.Козак, Р.В.Терпиловський. – К.: Наукова думка, 1991. – 144 с.
6. Белов М.И. О разработке теории советских историко-географических исследований / М.И. Белов // Первая Всесоюзная научная сессия по исторической географии. – М., 1974. – С. 12.
7. Белов М.И. Проблемы изучения историко-географической среды / М.И. Белов // Изв. ВГО. – 1976. – № 6. – С. 513–514.
8. Берг Л.С. Географические зоны Советского Союза / Л.С. Берг. – М.: Географгиз, 1947. – 397 с.
9. Берг Л.С. Достижения советской географии (1917–1947) / Л.С. Берг. – Л.: Лениздат, 1948. – 48 с.
10. Бескровный Л.Г. Состояние и задачи исторической географии / Л.Г. Бескровный // Первая Всесоюзная научная сессия по исторической географии. – М., 1974. – С. 8.

11. Бескровный Л.Г. Специфика методов исследования по исторической географии / Л.Г. Бескровный // История географических знаний и историческая география. Этнография. – М., 1971. – Вып. 5. – С. 48–51.
12. Бескровный Л.Г. О предмете и методе исторической географии / Л.Г. Бескровный, Л.А. Гольденберг // История СССР. – 1971. – № 6. – С. 23–36.
13. Борзенкова И.И. Климатический оптимум голоцена как модель глобального климата начала XXI века / И.И. Борзенкова, В.А. Зубаков // Метеорология и гидрология. – 1984. – № 8. – С. 69–77.
14. Борисенков Е.П. Тысячелетняя летопись необычайных явлений природы / Е.П. Борисенков, В.М. Пасецкий. – М.: Мысль, 1988. – 522 с.
15. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса / Ю.В. Бромлей. – М.: Наука, 1983. – 412 с.
16. Бромлей Ю.В. Современные проблемы этнографии: очерки теории и истории / Ю.В. Бромлей. – М.: Наука, 1981. – 393 с. 3
17. Бучинский И.Е. Климат Украины в прошлом, настоящем и будущем / И.Е. Бучинский. – К.: Госсельхозиздат УССР, 1963. – 308 с.
18. Бучинский И.Е. Современные колебания климата / И.Е. Бучинский // Географическая летопись климата. Серия “Науки о Земле”. – 1981. – № 8. – с. 20–30.
19. Варнеке Б.В. У справі археологічної мапи України / Б.В. Варнеке // Записки історико-філологічного Відділу УАН. – К., 1927. – Кн. II. – С. 333–340.
20. Величко А.А. Глобальные изменения климата и реакция ландшафтной оболочки / А.А. Величко // Изв. АН СССР. Сер. геогр. – 1991. – № 5. – С. 5–22.
21. Величко А.А. Голоцен как элемент общепланетарного природного процесса / А.А. Величко // Палеоклиматы послеледниковья и голоцена. – М.: Наука, 1989. – С. 5–12.
22. Величко А.А. Структура термических изменений палеоклиматов мезокайнозоя по материалам изучения Восточной Европы / А.А. Величко // Климаты Земли в геологическом прошлом. – М.: Наука, 1989. – С. 5–12.
23. Возовик Ю.И. О повторяемости событий в процессе развития ландшафтов во времени / Ю.И. Возовик // Ритмы и цикличность в природе. – М.: Мысль, 1970. – С. 3–14.
24. Воропай Л. И. Основные направления историко-географических исследований: матер. VI съезда ГО СССР / Л.И. Воропай, Н.А. Куница, В.П. Коржик, В.И. Левицкий // Пропаганда географических знаний. География в средней и высшей школе. – Л., 1975. – С. 7–9.
25. Воропай Л.И. Селитебные геосистемы физико-географических районов Подолии / Л.И. Воропай, М.Н. Куница. – Черновцы: ЧГУ, 1982. – 92 с.
26. Воропай Л.И. Досвід проведення історико-географічних досліджень / Л.И. Воропай // Фізична географія та геоморфологія. – К.: Вища школа, 1976. – Вип. 15. – С. 16-21.
27. Географія українських і суміжних земель. – Краків-Львів: Укр. видавництво, 1943.
28. Глущенко Ю.И. Палеогеографические и историко-географические методы изучения антропогенных ландшафтов (на примере Степного Крыма) / Ю.И. Глущенко // Методы исследов. антропоген. ландшафтов. – Л., 1982. – С. 66-77.
29. Гольденберг Л.А. К вопросу о дефиниции понятия «Историческая география» / Л.А. Гольденберг // История географ., знаний и историческая география. Этнография. – М., 1971. – Вып. 5. – С. 65-67.
30. Гольденберг Л. А. Развитие отечественной исторической картографии / Л.А. Гольденберг // Вопросы истории. – 1974. – №7. – С. 33-48.
31. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К.: Сяйво при Політграфкнізі, 1990.
32. Гумилев Л. Этногенез и биосфера Земли / Л. Гумилев. – Л.: Гидрометеиздат, 1990. – 598 с.
33. Гумилев Л.Н. По поводу предмета исторической географии (ландшафт и этнос) / Л.Н. Гумилев // Вестник ЛГУ. – № 18. Серия геология и география. – 1965. – №3. – С. 113, 115.
34. Гурвич И.С. Народы Дальнего Востока СССР в XVII-XX вв.: историко-этногр. очерки / И.С.Гурвич. – М.: Наука, 1985. – 238 с.
35. Гурвич И.С. Этническая история народов Севера / И.С. Гурвич. – М.: Наука, 1982. – 273 с.

36. Гуржій І.О. Стан і завдання історико-географічних досліджень на Україні / І.О. Гуржій, О.В. Молодчиков // Український історикогеограф. збірник. – К.: Наук, думка, 1971. – Вип. 1. – С. 3-33.
37. Даниленко В.Н. Неолит України. Главы древней истории ЮгоВосточной Европы / В.Н. Даниленко. – К.: Наукова думка, 1969. – 259 с.
38. Даниленко В.Н. Энеолит Украины / В.Н.Даниленко. – К.: Наукова думка, 1974. – 176 с.39.
- Дністрянський М.С. Етногеографія України: Навч. посіб./ М.С. Дністрянський. – Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2008. – 232 с.
40. Дністрянський М.С. Політична географія та геополітика України: Навчальний посібник / М.С. Дністрянський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344 с.
41. Довнар-Запольский М.В. История русского народного хозяйства / М.В.Довнар-Запольский. – К., 1911. – Т. 1. – С. 67.
42. Долуханов П.И. Палеогеографические рубежи голоцена и мезонеолитическая история Европы/ П.И.Долуханов, Н.А. Хотинский // Первобытный человек, его материальная культура и природная среда в плейстоцене и голоцене. – М., 1974. – с. 211-216.
43. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. – Львів: Світ, 1991.
44. Дробижев В.З. Историческая география СССР / В.З. Дробижев, И.Д. Ковальченко, А.В. Муравьев. – М.: Высш. школа, 1973. – 319 с.
45. Дроздов О.А. О временной структуре климатов голоцена и современной эпохи / О.А. Дроздов // Изв. АН СССР, Сер. геогр. – 1983. – №4. – С. 17-24.
46. Жекулин В.С. Некоторые мысли по поводу исторической географии / В.С. Жекулин // Известия ВГО. – 1965. – №1. – С.64.
47. Жекулин В.С. Историческая география и геозкология: грани сотрудничества / В.С.Жекулин // География и современность. – Л., 1988. – Вип. 4. – С. 9-22.
48. Жекулин В.С. Историческая география ландшафтов / В.С. Жекулин. – Новгород, 1972. – 232 с.
49. Жекулин В.С. Историческая география: Предмет и методы / В.С.Жекулин. – Л.: Наука, 1982. – 224 с.
50. Жуковський А. Нарис історії України/ А. Жуковський, О.Субтельний. – Львів: Вид-во НТШ, 1991.
51. Жупанський Я.І. Соціально-економічна картографія / Я.І. Жупанський, П.О. Сухий. – Чернівці, 1996. – 274 с.
52. Зубаков В.А. Палеоклиматические этапы и повороты: содержание и причины / В.А. Зубаков // Тр. Гидрол. ин-та. – 1988. – Вып. 330. – с. 69-104.
53. Иофа Л.Е. О значении исторической географии / Л.Е. Иофа // География и хозяйство. – М., 1961. – Сб. 11. – С. 96-102.
54. Исаченко А.Г. Основные вопросы физической географии / А.Г. Исаченко. – Л.,1953. – С. 153-197.
55. Истомин З.Г. Историческая география в социалистических странах Европы / З.Г. Истомин, Г.И. Королев // История географии и историческая география. – М, 1975. – С. 32-36.
56. Историческая география // Энциклопедический словарь географических терминов. – М., 1968. – С. 151.
57. Историческая география и проблемы географического прогнозирования / Сост. Воронай Л.И. – Черновцы, 1976. – 69 с.
58. Постников А.В. Историко-картографический метод исследования процессов антропогенного изменения ландшафтов / А.В.Постников // Методы исследов. антропоген. ландшафтов. – Л., 1982. – С. 68-70.
59. Калесник С.В. О классификации географических наук / С.В. Калесник // XIX международный географический конгрессе в Стокгольме. – М., 1961. – С.7.
60. Карлстром Тур. История оледенения Аляски и ее значение для теории палеоклимата / Тур Карлстром // Солнечная активность и изменения климата. – Л.: Гидрометеиздат, 1966. – С.119-176.
61. Квасов Д.Д. Причины изменений климата в геологическом прошлом / Д.Д. Квасов // География и современность. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. – Вып 4. – С.89-111.

62. Кинд Н.В. Палеоклиматы и природная среда голоцена / Н.В. Кинд // История биогеоценозов СССР в голоцене. – М.: Наука, 1976. – С.5-14.
63. Кларк А. Историческая география / А. Кларк // Американская география. Современное состояние и перспективы. – М.: Изд-во иностран. лит-ры, 1957. – С.82-112.
64. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования/ И.Д.Ковальченко. – М.: Наука, 1987. – 440 с.
65. Ковальчук І. Історико-географічний аналіз, синтез і прогноз: суть і значення для становлення географічного українознавства / І. Ковальчук // Матеріали V конгресу МАУ: соціально-гуманітарні науки. – Чернівці: Рута, 2004. – С.301-312.
66. Компан О.С. Міста України в другій половині VII ст. / О.С. Компан. – К., 1963. – 388 с.
67. Кондратьев К.Я. Новые оценки глобальных изменений климата / К.Я. Кондратьев. // Изв. Всесоюз. геогр. об-ва. – 1990. – т.122. – Вып. 6. – С.500-506.
68. Кордуба М. Західне пограниччє Галицької Держави між Карпатами та долиниім Сяном (з картою) / М. Кордуба. //Записки НТШ. – Львів: др-ня НТШ, 1925. – Т.138-140. – С.159-245.
69. Корнус О.Г. Історична географія: навчальний посібник/ О.Г. Корнус. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. – 156 с.
70. Крайнов Д.А. Природа и неолитический человек Русской равнины в свете новых археологических открытий / Д.А. Крайнов, Н.А.Хотинский // Природа. – 1978. – № 5. – С.102-113.
71. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – К.: Наукова думка, 1984.
72. Крип'якевич І. Історія України / І.Крип'якевич. – Львів: Світ, 1990. – 520 с.
73. Круль В. Історична географія: її позиціонування між географією та історією / Круль В. // Теоретичні та методологічні проблеми суспільної географії: Зб. наук. праць. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С.144-150.
74. Круль В. Часові особливості розвитку ретроспективної географії / В. Круль, Г. Круль, Г. Григор'єва // Гуманізація науки як мегадисциплінарна проблема / під ред. проф. С.Д.Абрамовича. – Чернівці: Книви-XXI, 2006. – С.34-49.
75. Круль В.П. Історична географія Західної України: Конс. лекцій / В.П. Круль / За ред. Я. І. Жупанського. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – 46 с.
76. Круль В. П. Історична географія Західної України: навч. посібник.– вид. 2-ге, доповн. – Чернівці: ЧНУ, 2008. – 188 с.
77. Круль В.П. Краєзнавство: історична географія. Конс. лекцій / В.П. Круль / за ред. Я.І.Жупанського. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – 107 с.
78. Круль В.П. Краєзнавче дослідження географічних процесів заселення Галичини / В.П. Круль / Дисертація на здобут. наук. ступ. к.г.н. – Чернівці, 1996. – 258 с.
79. Круль В. П. Ретроспективна географія з основами етнографії: підручник / В. П. Круль. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. – 376 с.
80. Круль В. П. Ретроспективна географія з основами етнографії: навч. посібник / В. П. Круль. – Чернівці: Родовід, 2014. – 296 с.
81. Круль В.П. Ретроспективна географія поселень Західної України: монографія. – Чернівці: Рута, 2004. – 382с.
82. Круль В.П. Ретроспективна географія: структура, завдання та особливості / В.П. Круль // Історична географія: початок XXI сторіччя / Зб. наук. праць. – Вінниця: ПП „Видав. „Теза”, 2007. – С.28-40.
83. Круль В.П. До питання про об'єкт і предмет вивчення історичної географії / В.П. Круль, П.О. Сухий, М.Д. Заячук, Г.Я. Чернюх // Матер. Другої Всеукр. наук, конф. „Історія української географії та картографії: проблеми і перспективи. – Тернопіль, 2000. – С. 57-61.
84. Крылов Н.В. Историко-географический подход и изучение антропогенных ландшафтов (на примере Степной зоны юга Левобережной Украины) / Н.В. Крылов // Методы исследов. антропоген. ландшафтов. – Л., 1982. – С. 77-78.
85. Куница Н.А. Природные условия поздне- и послеледниковья в Среднем Приднестровье и Вольно-Подоллии (по данным анализа малакофауны) / Н.А. Куница / Вестн. Моск. ун-та. Сер. 5. география. – 1986. – № 2. – с. 91-95.

86. Курій Ю. Мову – до Червоної книги / Ю. Курій // Експрес. – 5-12 липня 2012. – с.14.
87. Лозинський Р.М. Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд): монографія / Р.М. Лозинський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2008. – 502 с.
88. Любавский М.К. Историческая география России в связи с колонизацией / М.К. Любавский. – М., 1909. – С. 2.
89. Майков Л. Заметки по географии Древней Руси / Л. Майков. – СПб, 1874. – С.17.
90. Малые народы Индонезии, Малайзии и Филиппин / ред. Н.Н. Чебоксаров, А.И. Кузнецов. – М.: Наука, 1982. – 255 с.
91. Махній М. Етноеволюція: Науково-пізнавальні нариси / М. Махній. – К.: Влох.ua, 2009.
92. Медведков Ю. В. Моделирование в географии расселения: автореф, дис. ... док. геогр. н. / Ю. В. Медведков– М., 1967. – 38 с.
93. Монин А.С. История климата / А.С. Монин, Ю.А. Шишков. – Л., 1979. – 307 с.
94. Мороз С.А. Методологія географічної науки: навч. посібник / С.А.Мороз, В.І.Онопrienко, С.Ю.Бортник. – К: Заповіт, 1997. – 333с.
95. Мягков С.М. История климата нашей эры в Европе в связи с проблемой ритмичности и прогноза развития гляциальных процессов / С.М. Мягков // Ритмы гляциальных процессов – М., 1979. – С. 7-23.
96. Народы и религии мира / под ред. В.А.Тишкова. – М.: Больш. Рос. Энцикл., 1998. – 928 с.
97. Народы мира: историко-этнографический справочник / Глав. ред. Бромлей Ю.В. – М.: Сов. Энциклоп., 1988. – 624 с.
98. Народы Сибири / под ред. М.Г. Левина, Л.П. Потапова. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1956
99. Наулко В.І. Етнічний склад населення УРСР. Статистико-картограф. дослідження / В.І. Наулко. – К.: Наук. думка, 1965. – 136 с.
100. Наулко В.И. Современный этнический состав населения Украинской ССР / В.И. Наулко // Советская этнография, 1963. – №5. – С.46-59.
101. Національний склад населення України та його мовні ознаки (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року). – К.: Державний комітет статистики України, 2003. – 245 с.
102. Нейштадт М.И. Некоторые итоги изучения отложений голоцена / М.И. Нейштадт // Палеогеография и хронология верхнего плейстоцена и голоцена по данным радиоуглеродного метода. – М.: Наука, 1965. – С. 112-132.
- 103.Пастернак Я. Археологія України / Я.Пастернак. – Торонто, 1961. – 790 с.
- 104.Петров В. Походження українського народу /В. Петров. – К.: МП „Фенікс”, 1992. – 192 с.
- 105.Пинхенсон Д.М. О сущности и характере историко-географических закономерностей / Д.М. Пинхенсон // Теоретические аспекты экономической географии. – Л., 1975. – С. 16.
- 106.Підгородецький П.Д. Исторична фізична географія / П.Д. Підгородецький // Фізична географія та геоморфологія. – К.: Вища школа, 1976. –Вип. 15. – С. 9-15.
- 107.Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. – К.: Либідь, 1996. – 272 с.
- 108.Пономарьов А. Українська етнографія /А. Пономарьов. – К.: Либідь, 1994. – 320 с.
- 109.Рихтер Д.К. Опыт разделения Европейской России на районы по естественным и экономическим признакам /Д.К. Рихтер. // Тр. Вольн. эконом. о-ва. – СПб, 1898. – Т. 2. – № 4. – С.49.
- 110.Рогачук Д. Походження східних слов'ян /Д. Рогачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: h.ua / story / 151015
- 111.Романчук С.П. Историчне ландшафтознавство: теоретико-методологічні засади та методика антропогенно-ландшафтних реконструкцій давнього природокористування: Монографія / С.П. Романчук. – К.: ВЦ „Київський університет”, 1998. – 146 с.
- 112.Романчук С.П. Методика антропогенно-ландшафтних реконструкцій недокументованого прошлого / С.П. Романчук // Методи исследов. антропоген. ландшафтов. – Л., 1982. – С.67-68.
- 113.Рудницький С. Про становище історичної географії в системі сучасного землезнання / С. Рудницький// Записки істор-філологіч. відділу. – К.: Др-ня АНУ, 1927. – кн. 13-14. – С.345-356.
- 114.Салищев К.А. О картографическом методе иселедования /К.А. Салищев// Вестник МГУ. Серия физ.-мат. и естествен. наук. – 1955. – № 10. – Вып. 7. – С. 161-170.

115. Самаркин В.В. Историческая география Западной Европы в средние века / В.В. Самаркин. – М.: Высш. школа, 1976. – 248 с.
116. Середонин С.М. Историческая география / С.М. Середонин. – СПб, 1916. – С. 1, 2.
117. Скупинова Е.Л. Методика крупномасштабных историко-географических исследований / Е.Л. Скупинова // Методы исследов. антропоген. ландшафтов. – Л., 1982. – С. 72-74.
118. Сливка Р.Р. *Історична географія. Метод. посіб. для студентів* / Р.Р. Сливка, Л.В. Сливка. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2011. – 160 с.
119. Смоляк А.В. Традиционное хозяйство и материальная культура народов Нижнего Амура и Сахалина. Этногенетический аспект / А.В. Смоляк. – М., 1984. – 246 с.
120. *Соціально-економічна географія України / за ред. проф. О.Шаблія. – Львів: Світ, 1994. – 608 с.*
121. Спиркин А.Г. Методология / А.Г. Спиркин, Е.Г. Юдин, М.Г. Ярошевский // Философ. энциклопедический словарь. – 2-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1989. – С.359-360.
122. Спицын А.Л. Русская историческая география / А.Л. Спицын. – Пг, 1917. – С.1, 2-3.
123. Старкель Л. Природные и антропогенные рубежи голоцена на территориях центра Европейской части СССР и Польши / Л. Старкель, Н.А. Хотинский // Изв. АН СССР. – Сер. геогр. – 1985. – № 5. – с.27-39.
124. Стратановский Г.Л. Страбон и его «География» / Г.Л. Стратановский // Страбон. География. – М.: Наука, 1964. – С.775-790.
125. Суляндзига Р.В. Коренные малочисленные народы Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации. Обзор современного положения / Р.В. Суляндзига, Д.А. Кудряшова, П.В. Суляндзига. – М., 2003. – 142 с.
126. Татищев В.Н. Лексикон российской, исторической, географической, политической, гражданской / В.Н. Татищев // Избранные произведения. – Л.: Наука, 1979. – С.153-360.
127. *Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.*
128. *Трубчанинов С.В. Історична географія України / С.В. Трубчанинов. – Кам'ян.-Подільський: Оіум, 2003. – 168 с.*
129. Тутковський П. Матеріали для бібліографії мапознавства України (мапи, плани, атласи, альбоми, мапознавча література) / П. Тутковський. – Ч. 1. // Зб. історико-філологічного факультету УАН. – К., 1924. – № 16. – С. 1-65.
130. *Україна у Великій війні 1939-1945. Київ: Емма, 2014. – 264 с.*
131. *Українська народність: нариси соціально-економічної і етнополітичної історії. – К.: Наукова думка, 1990. – 560 с.*
132. *Хоптяр Ю.А. Етнологія: Навчальний посібник / Ю.А. Хоптяр. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2005. – 144 с.*
133. Хотинский Н.А. Дискуссионные проблемы реконструкции и корреляции палеоклиматов голоцена / Н.А. Хотинский // Палеоклиматы позднеледниковья и голоцена. – М.: Наука, 1989. – С.12-17.
134. Хотинский Н.А. Корреляция голоценовых отложений и абсолютная хронология схемы Блитта-Сернандера / Н.А. Хотинский // Голоцен. – М.: Наука, 1969. – С.78-90.
135. Хотинский Н.А. Палеоклиматические схемы территории СССР в бореальном, атлантическом и суббореальном периодах голоцена / Н.А. Хотинский, С.С. Савина // Изв. АН СССР, Сер. геогр. – 1985. – № 4. – С.18-34.
136. *Чмихов М.О. Археологія та стародавня історія України / М.О. Чмихов, Н.М. Кравченко, І.Т. Черняков. – К.: Либідь, 1992. – 376 с.*
137. *Шаблій О. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. Шаблій. – Львів: Націон. ун-т ім. І. Франка, 2001. – 744 с.*
138. Шараф Ш.Г. Вековые изменения орбиты и астрономическая теория колебания климата / Ш.Г. Шараф, Н.А. Будникова // Тр. ин-та теоретич. астрономии АН СССР. – 1969. – Вып. 14. – 122 с.
139. Шаскольский И.П. Историческая география / И.П. Шаскольский // Вспомогательные исторические дисциплины. – Л.: Наука, 1968. – Т. 1. – С.95-118.

- 140.Шелкопляс В.Н. Некоторые вопросы геохронологии и стратиграфии антропогена Украины/ В.Н. Шелкопляс // геологический журнал. – 1986. – т. 46. – № 6. – с.50-56.
- 141.Шнитников А.В. Внутривековая изменчивость компонентов общей увлажненности / А.В.Шнитников. – Л.: Наука, 1969. – 248 с.
- 142.Шнитников А.В. Из голоценовой истории озер Европы / А.В. Шнитников // Ритмы и цикличность в природе. – М.: Мысль, 1970. – с.51-67.
- 143.Щодра О. Історична географія: еволюція поглядів на предмет і завдання студій / О.Щодра // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2013. – Вип.48, С.282-296.
- 144.*Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н.э.* – К.: Наукова думка, 1985. – 184 с.
- 145.*Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу /М. Юрій.* – К.: Либідь, 1996. – 272 с.
- 146.*Юрій М.Ф. Етнологія: Навчальний посібник /М. Юрій.* – К.: Дакор, 2006. – 360 с.
- 147.Яцунский В.К. Историческая география /В.К. Яцунский // Советская историческая энциклопедия. – М.: Сов. энциклопедия, 1965. – С.514- 517.
- 148.Яцунский В.К. Историческая география как научная дисциплина /В.К. Яцунский // Вопросы географии. – М., 1950. – Сб. 20. – С.13-41.
- 149.*Яцунский В.К. Историческая география. История ее возникновения и развития в XIV-XVIII веках /В.К. Яцунский.* – М: Изд-во АН СССР, 1955. – 332 с.
- 150.Яцунский В.К. Роль исторической географии в разработке важнейших проблем отечественной истории /В.К. Яцунский // Вопросы истории. – 1964. – № 12. – С.18-26.
- 151.[imanbooks.com / bok_434_page_42](http://imanbooks.com/bok_434_page_42) [149.textbooks.net.ua / content / view / 6297-6294 / 42](http://149.textbooks.net.ua/content/view/6297-6294/42)

Примітка: Основна література до курсу виділена курсивом